رابطهٔ عوامل اجتماعی ـ فرهنگی و باورپذیری مردم سالاری

نورالدین اله دادی*، مسعود سعادت مهر**، ابراهیم میرزایی***

طرح مسئله: *مردم سالاری امروزه به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های معرف توسعه در عصر جدید به شمار می‌آید. از این رو گرایش به سمت دموکراتیک شدن فرهنگ یک جامعه گامی اساسی جهت رسیدن به توسعهٔ پایدار است. در این بین شناسایی رابطهٔ باورپذیری مردم سالاری و عوامل اجتماعی فرهنگی از اهمیت بالایی برخوردار است.*

روش: *در این پژوهش، با استفاده از روش پیمایش وتکنیک پرسشنامه، نمونه‌ای به تعداد۳۸۵ نفر از دانشجویان دانشگاه اصفهان به صورت نمونه‌گیری سهمیه‌ای در نظر گرفته شد.*

یافته‌ها: *پس از توزیع پرسشنامه و جمع‌آوری اطلاعات به آزمون فرضیات پرداخته شد. در تحلیل آماری پژوهش از شیوه‌های آمار توصیفی (میانگین، فراوانی، درصد و...) و آماراستنباطی (ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون...) استفاده شده است.*

نتایج: *بر اساس نتایج به دست آمده بین جنسیت و باورپذیری مردم سالاری رابطهٔ معنی داری وجود دارد به طوری که باورپذیری مردم سالاری در بین مردان بیش‌تر از زنان است. باورپذیری مردم سالاری در بین مردان ۷۶ درصد ودر بین زنان ۷۲ درصد است. همچنین نتایج حاکی از آن است که باورپذیری مردم سالاری با ساخت خانواده، تقدیرگرایی، پایگاه اجتماعی اقتصادی، میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی و اعتماد اجتماعی رابطهٔ مستقیم دارد. از طرف دیگر بین باورپذیری مردم سالاری با سطح تحصیلات و میزان دین‌داری افراد رابطه معناداری وجود ندارد.*

کلید واژه‌ها: مردم سالاری، اعتماد اجتماعی، تقدیرگرایی، پایگاه اجتماعی ـ اقتصادی

تاریخ دریافت مقاله: **۸۸/۲/۲۱** ***تاریخ پذیرش مقاله:*** **۸۹/۵/۳۰**

* دکتر جامعه‌شناس، دانشگاه پیام نور لرستان <n_alahdadi60@yahoo.com>

** دانشجوی دکترای اقتصاد دانشگاه پیام نور لرستان

*** کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه پیام‌نور خوزستان

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

مقدمه

مردم سالاری یکی از موضوعاتی است که در حال حاضر در جامعهٔ ما بحث روز است و به نظر می‌رسد که این موضوع به گونه‌ای روشن تعریف نشده است و با چنین زمینه‌ای بحث‌ها از سطحی هیجانی و عاطفی فراتر نمی‌رود. به هر حال گام نخست، آگاهی از اصول و مفاهیم مربوط به مردم سالاری است تا بتوان در مورد آن عالمانه داوری کرد. در مورد اهمیت پرسش این موضوع (مردم سالاری) کوهن مثالی به نام کفش تنگ می‌زند. کوهن اجرای مردم سالاری در یک کشور را به یک کفش تشبیه می‌کند که تنها پوشندگان کفش در مورد اندازه ی کفش حق اظهار نظر دارند. چون مردم سالاری از آن مردم است، همان مردم نیز باید حق داشته باشند به فرا خور سهم خود نظرشان را ابراز نمایند.

در دنیای امروز که تعلیم و تربیت بیش از هر زمانی در ایجاد شخصیت افراد مؤثر است، وجود فعالیت‌های وسیع‌تر دانشجویان اجتناب ناپذیر و یک پدیدهٔ اجتماعی است . کشورهای در حال توسعه نیز مانند کشورهای توسعه یافته به جهت نیازی که به تحول و ایجاد توسعه و رشد ملی دارند، ناگزیر از داشتن دانشگاه‌های پیشرفته و در نتیجه دانشجویانی هستند که بایستی با ارزش‌های جدید و متداول در سطح جهانی مجهز باشند. با توجه به همین سابقه ی تاریخی، اهمیت، حساسیت و جهانی بودن مسئله است که در اکثر کشورهای دنیا مطالعات و تحقیقات وسیعی در زمینهٔ مسائل دانشجویی به عمل آمده است.

پیشینهٔ پژوهش

آجدانی (۱۳۷۷) در پژوهشی با عنوان «ایران، اسلام و دموکراسی» به بررسی نحوهٔ تکوین و پویایی مفهوم دموکراسی در شرایط جامعهٔ ایران و ملازمت‌ها و ناهمسازی‌های آن با سنت اسلامی پرداخته است. این بررسی به گونه‌ای تاریخی و تحلیلی انجام شده و بیش‌تر به نقد دیدگاه‌هایی پرداخته است که از زمان پیدایش و رواج مفهوم دموکراسی در

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

میان اهل فکر و سیاست ایران و در مقام سازگاری و عدم تقابل آن با سنت دینی و اسلامی اظهار شده است. به طور خلاصه نویسنده عدم سازگاری اسلام و دموکراسی را نتیجه گرفته و معتقد است میان حق حاکمیت الهی به عنوان مبنای مشروعیت سیاسی در اسلام با حق حاکمیت ملی به عنوان مبنای مشروعیت سیاسی در نظام دموکراسی تضاد ماهوی وجود دارد. همچنین گفتمان دموکراتیک ماهیتاً بر اعتقاد به نسبیت و پیروی از اصل تردید و چون چرا در همه چیز، حتی آن اموری که دین آن‌ها را مطلق، مقدس و اخلاقی تلقی می‌کند، استوار است.

سروش (۱۳۷۸) در کتابی با عنوان «دین و دولت در اندیشهٔ اسلامی» به پژوهش در باب مسائل مرتبط با حکومت اسلامی پرداخته است. وی در این پژوهش موضوعاتی نظیر رابطهٔ دین و دولت، دیدگاه اسلام دربارهٔ حکومت، خاستگاه دولت و شرایط حاکم در اندیشهٔ اسلامی را مورد بررسی قرار داده است. نویسنده، دموکراسی را به معنی نفی استبداد، کنترل دولتمردان، و مشارکت مردم در حکومت دانسته و بر این اساس با استناد به آیات قرآن و روایات اسلامی نتیجه می‌گیرد که دین اسلام و حکومت دینی که بر مبنای آن تشکیل می‌شود قطعاً دموکراتیک است و نسبتی بسیار نزدیک با دموکراسی دارد، گر چه وی متذکر می‌شود که «کشورها و رژیم‌های مختلف، بر اساس شرایط فرهنگی و اجتماعی خود و با توجه به سابقهٔ تاریخی خویش، مجاری خاصی را برای مردم سالاری بر می‌گزینند».

موحد (۱۳۸۳) در مطالعه‌ای تحت عنوان اسلام و دموکراسی به بررسی جامعه شناختی رابطهٔ میان دین‌داری و تمایل به دموکراسی پرداخته است. این مطالعه در سال ۱۳۸۳ و در میان یک نمونهٔ ۲۰۱ نفری از زنان و مردان در شهر شیراز انجام گرفته است، یافته‌های این پژوهش نشان‌گر تمایلات زیاد مذهبی پاسخ‌گویان و همچنین تمایل زیاد ایشان به دموکراسی و مشارکت سیاسی می‌باشد. در عین حال رابطهٔ معنی داری میان دو متغیر دینداری و تمایل به دموکراسی مشاهده گردید. مشاهدهٔ تفاوت معنی دار میان مشاغل

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

گوناگون نسبت به دموکراسی و نبود تفاوت معنی دار در بین زنان و مردان، همچنین وجود بیش‌ترین میزان همبستگی میان ارزش‌های دینی با تمایل به دموکراسی از دیگر یافته‌های مهم این پژوهش محسوب می‌گردد.

تسلر[1] (۲۰۰۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «آیا جهت‌گیری‌های اسلامی در جهان عرب بر تمایل به دموکراسی ایشان مؤثر است؟»، با استفاده از داده‌های پیمایش ارزش‌های جهانی به بررسی تأثیر جهت‌گیری‌های اسلامی بر تمایل به دموکراسی در بین شهروندان ٤ کشور عربی مصر، اردن، مراکش و الجزایر پرداخته است. پیمایش در این کشورها در فاصله سالهای ۲۰۰۲-۲۰۰۰ و با همکاری برخی پژوهشگران این کشورها صورت گرفته است. نویسنده از تحلیل داده‌های پیمایش نتیجه می‌گیرد که تمایلات و وابستگی‌های مذهبی تأثیر محدودی بر دیدگاه‌های مربوط به دموکراسی دارند. همچنین بر اساس یافته‌های پیمایش، افرادی که در مساجد بیش‌تر حضور می‌یابند، با آن‌ها که حضور کم‌تری در مساجد دارند نگرشی یکسان و تا اندازه‌ای مطلوب به دموکراسی دارند، نتیجهٔ این که وابستگی‌های اسلامی قوی بر حمایت از دموکراسی تأثیر منفی ندارد. درباره نقش سیاسی مذهب و رهبران مذهبی نیز نتایج نشان می‌دهند که طرفداری از اسلام سیاسی، شهروندان را به گرایشات نامساعد به سمت دموکراسی سوق نمی‌دهد(تسلر، ۲۰۰۳: ۱٤۳)

یکی از مقالاتی که دربارهٔ تأثیر عامل فرهنگ بر دموکراتیزاسیون به رشتهٔ تألیف درآمده است مقاله‌ای است تحت عنوان «چالش‌های فرهنگی دموکراتیزاسیون در روسیه» که تریک[2] در سال ۲۰۰٦ آن را تدوین نموده است. تریک با اشاره به سه عامل فرهنگی به بررسی بافت فرهنگی روسیه و علت پذیرش یا عدم پذیرش دموکراسی در این کشور می‌پردازد. سه عامل ـ سرزمین، کلیسا و غرب ـ به عنوان عامل اصلی تأثیر گذار در نوع نگاه مردم روسیه به دموکراسی از نظر تریک مد نظر قرار گرفته است. در میان این عوامل

1. Tessler
2. Terik

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

اگر چه ایشان کلیسا را عامل بسیار مهمی در پذیرش یا رد دموکراسی در روسیه معرفی می‌کند، اما به نظر می‌رسد که بدبینی روسی‌ها از غرب و نگاه منفی آن‌ها به کشورهای غربی و به علاوه این که دموکراسی را فرآیند و پروژه‌ای غربی به شمار می‌آورند در عدم پذیرش دموکراسی نقش مهمی را ایفا می‌کند (تریک، ۲۰۰٦: ١٦٧).

ارزش‌های عام یا جهانی و دموکراسی اسلامی مقاله‌ای است که توسط ابراهیم در سال ۲۰۰٦ تألیف شده است. ابراهیم یکی از فعالان دموکراسی در کشور مالزی بوده است که در سال ۱۹۹۸ به مدت ٦ سال یعنی تا ۲۰۰٤ در زندان به سر برده است . یکی از مباحثی که ابراهیم به آن پرداخته است، مبحث امواج دموکراسی در کشورهای مسلمان است در این بحث ابراهیم از اندونزی به عنوان بزرگترین کشور اسلامی که پایه‌هایی از دموکراسی را در خود دارد، یاد می‌کند و خاطر نشان می‌کندکه اگر چه در اندونزی هنوز گام‌های بسیاری جهت نیل به دموکراسی باید برداشته شود اما این کشور در ابعاد مختلف دموکراسی در میان کشورهایی اسلامی وضعیت مطلوبی داشته و می‌تواند سرمشقی برای سایر کشورهای اسلامی باشد. یکی دیگر از کشورهایی که ابراهیم از آن به عنوان کشور دموکراتیک اسلامی نام می‌برد ترکیه است. ترکیه به باور ابراهیم از زمان آتاتورک و پس از جنگ جهانی مدرن شده است و پس از سال‌ها امروزه به سوی دموکراسی گام بر می‌دارد و یکی از عواملی که در این راه تأثیر گذاشته است سکولاریسم در این کشور است. به علاوه امکان الحاق ترکیه به اتحادیهٔ اروپا نیز از دیگر عوامل مهم در نزدیکی به دموکراسی در کشور ترکیه است (کورت[1]، ۲۰۰۵: ١٦٧).

مروری بر مطالعات انجام شده در زمینهٔ مردم سالاری در جهان و ایران نشان می‌دهد که تألیفات و تحقیقات بسیاری در زمینهٔ مردم سالاری انجام گرفته است. می‌توان گفت آنچه که تا کنون محققان و صاحب نظران داخلی بیش‌تر به آن توجه نشان داده‌اند یا بررسی تئوریک سازگاری و عدم سازش میان تعالیم اسلامی و مقولهٔ مردم سالاری بوده و

1. Kurth

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

یا بیش‌تر مطالعاتی را شامل می‌شود که در رابطه با نظام سیاسی و جنبه‌های عینی‌تر مردم سالاری مانند مشارکت صورت گرفته است و مطالعاتی که جنبه‌های فرهنگی مردم سالاری و باورهای ذهنی افراد را نسبت به مسئله مورد بررسی قرار می‌دهند کم‌تر انجام گرفته است. بنابراین آنچه محقق را بر آن داشته تا با وجود همهٔ تحقیقات انجام پذیرفته بر انجام و پژوهش در مورد مسئلهٔ مردم سالاری همت گمارد، نقصان و کاستی‌های هر یک از این مطالعات در ابعاد مختلف و همچنین اهمیت روز افزون مقولهٔ مردم سالاری به ویژه در کشورهای جهان سوم می‌باشد. در این پژوهش سعی شده باورهای افراد نسبت به مسئلهٔ مردم سالاری به عنوان یک مسئلهٔ اجتماعی فرهنگی مورد بررسی قرار گیرد.

چارچوب نظری پژوهش (مدل تلفیقی)

مباحثی که در مورد مردم سالاری، شرایط ظهور و پایداری آن مطرح می‌شود به سه دسته تقسیم می‌شوند: دستهٔ اول مباحثی هستند که بر عوامل اجتماعی اقتصادی تأکید دارند. طرفداران این دیدگاه معتقدند که مدرنیتهٔ اقتصادی اجتماعی شرط اول موفقیت یک جامعهٔ مردم سالار است و در این زمینه با شاخص‌هایی چون شهرنشینی، سطح سواد، سطح درآمد سرانه و صنعتی شدن توجه می‌نمایند. لیپست را می‌توان مهم‌ترین نظریه پرداز این رویکرد نامید که توسعهٔ اقتصادی را مهم‌ترین شرط ایجاد مردم سالاری کار آمد می‌داند و استدلال می‌کند که مردم سالاری به وجود یک طبقهٔ متوسط قوی و مستقل از دولت نیاز دارد و ایجاد این طبقه منوط به توسعهٔ اقتصادی است. رویکرد دوم بر وجود ساختارهای مردم سالارانهٔ رسمی تأکید می‌کند. نظریه پردازان این رویکرد بیش‌تر به چارچوب نهادی و قانونی حکومت مردم سالارانه اهمیت می‌دهند و معتقدند وجود یک چار چوب مردم سالارانه مناسب همراه با رویه‌ها و تضمین‌های قانونی لازم، خود به خود عملکرد صحیح یک حکومت را به دنبال خواهد آورد. رویکرد سوم بر عوامل فرهنگی تأکید می‌نماید و بر اساس آن شرط اصلی کارایی یک حکومت مردم سالارانه قبل از هر

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

چیز وجود فرهنگ مردم سالاری و زندگی مدنی است. به طور کلی می‌توان گفت اکثر پژوهش‌هایی که در ایران راجع به مردم سالاری انجام گرفته است به صورت اسنادی و کار کتابخانه‌ای بوده و یا مربوط به نظام سیاسی و شاخص‌های عینی مردم سالاری مانند مشارکت در قالب انتخابات صورت گرفته و یا به صورت تئوریک رابطه ی اسلام و مردم سالاری و سازگاری و عدم سازگاری بین این دو را بررسی کرده‌اند و جای تحقیقاتی با محوریت باورها، ذهنیات و نگرش‌ها و دیدگاه‌های فرهنگی مردم نسبت به قضیهٔ مردم سالاری خالی به نظر می‌رسد. بنابراین با توجه به این مباحث و رویکرد سومی که در بالا ذکر آن رفت، یعنی رویکرد فرهنگی نسبت به مردم سالاری و با توجه به تغییر و تحولاتی که در ایران به خصوص پس از سال ۱۳۵۷ به وقوع پیوسته است، همچنین با توجه به روند حرکتی جامعه و حاکمیت ایرانی که تا حدودی همراه و هماهنگ با تغییرات جهانی و در راستای مردم سالاری است، در این پژوهش سعی شده با توجه به پذیرش جهانی مردم سالاری و نقش دانشجویان به عنوان قشر فرهیخته و پیشگام جامعه از لحاظ علمی و فرهنگی، میزان باور پذیری مردم سالاری و رابطهٔ آن با عوامل اجتماعی فرهنگی مانند دینداری، پایگاه اجتماعی اقتصادی، اعتماد اجتماعی و.... بررسی شود و اگر این مختصر و مسائلی که طی آن طرح گردید، این توفیق را داشته باشد، که بتواند آغاز گر طرح مسائل مربوط و مشابه بیش‌تری در این زمینه گردد، خود گرانبهاترین پاداش برای نگارنده خواهد بود.

براساس دیدگاه‌های ارائه شده در زمینهٔ مردم سالاری، هر یک از متفکران و نظریه پردازان، به جنبه‌هایی از این موضوع پرداخته‌اند. برای طرح مدلی جامع‌تر سعی شده از نظریات مختلف استفاده گردد. بدین ترتیب در مورد تأثیر پایگاه اجتماعی اقتصادی از نظریهٔ لیپست، دین‌داری از نظریه هانتینگتون، اعتماد اجتماعی از نظریهٔ پوتنام، ساخت خانواده از نظریهٔ مک میلان، وسایل ارتباط جمعی از نظریهٔ تامسون و تقدیرگرایی از نظریهٔ

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

فرهنگی استفاده شده است. در نهایت با تلفیق این نظریات مدلی نظری برای بررسی دقیق‌تر موضوع و لحاظ کردن ابعاد مختلف آن به عنوان چارچوب نظری ارائه شده است.

فرضیات تحقیق

فرضیه‌ها شامل یک فرضیهٔ کلی و هشت فرضیهٔ جزیی است بدین ترتیب:

فرضیهٔ اساسی تحقیق

به نظر می‌رسد بین عوامل اجتماعی و فرهنگی و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

فرضیه‌های جزئی

۱- به نظر می‌رسد بین پایگاه اجتماعی اقتصادی و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

۲- بین جنسیت و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

۳- بین اعتماد اجتماعی و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد .

٤- بین دینداری و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

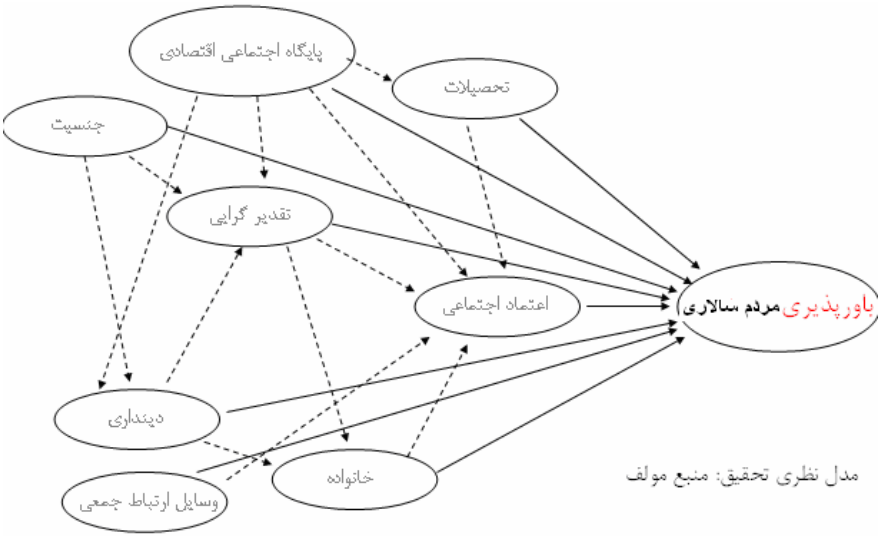
۵- بین میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

٦- به نظرمی رسد بین سطح تحصیلات و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

۷- به نظر می‌رسد بین تقدیر گرایی و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

۸- به نظر می‌رسد بین ساخت خانواده و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

مدل نظری تحقیق: منبع مولف

مدل نظری تحقیق

در این قسمت با توجه به فرضیات تحقیق در پی بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته خواهیم بود. با توجه به این که متغیر وابسته در این تحقیق در سطح فاصله‌ای در نظر گرفته شده است، سطح سنجش متغیر مستقل تعیین کنندهٔ آزمون مورد استفاده برای تبیین فرضیات خواهد بود.

روش‌شناسی پژوهش

روش مورد استفاده در پژوهش حاضر، روش پیمایش وابزار مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات، پرسشنامه است. به منظور اطمینان از روایی و پایایی تحقیق نخست با دادن پرسشنامه به ٤٠ نفر از پاسخگویان اقدام به یک مطالعهٔ راهنما شد که در پایان گویه‌هایی که پایایی ضعیفی داشتند از پرسشنامه حذف و در نتیجه آلفای کرونباخ کل

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

گویه‌ها بیش‌تر از ۰/۷ شد. همچنین از نظرات صاحبنظران و متخصصان این رشته به منظور اعتبار صوری پژوهش استفاده شد. در این پژوهش سئوالات با توجه به مقیاس‌های اسمی، رتبه‌ای و فاصله‌ای مطرح شده و همچنین از طیف‌های لیکرت و ازگود (برش قطبین) برای سنجش باورها و ذهنیات افراد استفاده شده است.

شیوهٔ نمونه‌گیری

شیوه‌های نمونه‌گیری نسبت به مسائل مورد بررسی متفاوت است و برای هر مسئله‌ای بنا بر شرایط مکانی و زمانی خاص، نوع خاص نمونه‌گیری باید لحاظ شود. شیوه‌ی نمونه‌گیری در این تحقیق سهمیه‌ای[1] می‌باشد. هر چند شیوه‌های نمونه‌گیری احتمالی نظیر نمونه‌گیری تصادفی ساده، سیستماتیک و طبقه‌بندی، نسبت به شیوهٔ سهمیه‌ای از لحاظ آماری ارجحیت دارد، ولی دلایل متعددی منجر به استفاده از این شیوهٔ نمونه‌گیری شده است. مهم‌ترین عامل استفاده از این شیوه‌ی نمونه‌گیری، ماهیت موضوع مورد مطالعه می‌باشد. مهم‌ترین تفاوتی که نمونه‌گیری سهمیه‌ای با نمونه‌گیری طبقه‌ای دارد این است که در نمونه‌گیری غیر احتمالی، مانند سهمیه‌ای پاسخ‌گو شناخته نمی‌شود. اما نمونه‌گیری احتمالی به نحوی است که در نهایت فرد پاسخ‌گو شناخته می‌شود. به عبارت دیگر نمونه‌گیری احتمالی به نحوی است که در نهایت فرد پاسخ‌گو به این اطمینان خواهد رسید، که محقق او را می‌شناسد. با توجه به این امر که موضوع مورد مطالعه در این پژوهش مقوله ی مردم سالاری و عوامل مؤثر بر آن مانند تقدیر گرایی، ساخت خانواده، دین داری و... است و این موضوعات دارای حساسیت زیادی می‌باشند، بنا بر این به نظر می‌رسد از نظر پاسخ‌گو ناشناختگی مطلوب‌تر است. تجربهٔ استفاده از نمونه‌گیری غیراحتمالی و به دست آوردن نتایج کار آمد تجربه ایست که دواس نیز به آن توجه کرده است.

1. guato sampleing

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

جامعهٔ آماری

منظور از جامعهٔ آماری همان جامعهٔ اصلی است که از آن نمونه‌ای نمایا یـا معـرف بـه دست می‌آید. در تحقیق حاضر جامعه آماری، دانشجویان دانـشگاه اصـفهان مـی‌باشـد کـه تعـداد کـل آن‌هـا در سـال تحـصیلی ۸۷-۸۶، ۱۳۲۰۵ نفـر (٤١١٩ نفـر مـرد و ۹۰۸٦ زن) می‌باشند. لازم به توضیح است که به دلیل عدم دسترسی کامل به دانشجویان مقطع دکتـری و دانشوری، آن‌ها از جامعه آماری حذف و نمونه‌گیری از مقاطع پـایین‌تـر بـه عمـل آمـده است. جداول زیر دانشجویان مشمول جامعهٔ آماری را نشان می‌دهند.

جدول۱ ـ جامعهٔ آماری بر حسب دانشکده، مقطع تحصیلی و جنسیت

	کارشناسی				کارشناسی ارشد				جمع	
دانشکده	زن		مرد		زن		مرد			
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
فنی و مهندسی	٦٠١	٤/٧	٧١٥	٥/٦	٤٨	٠/٣٧	٩٢	٠/٧٢	١٤٥٦	١١/٤٢
علوم	١٨٦٤	١٣/٦	٥٢٨	٤/١	٣٠٣	٢/٣	١٩٢	١/٥	٢٨٨٧	٢٢/٦
ادبیات وعلوم انسانی	١٧٠٨	١٢/٥	٣٣٨	٢/٦	٢١٨	١/٧	١٧٤	١/٣٦	٢٤٣٨	١٩/١
علوم تربیتی و روانشناسی	١٢٨٤	١٠	٢١٠	١/٦	١٣٧	١/٠٧	٥١	٠/٤٠	١٦٨٢	٣/١٩
علوم اداری واقتصاد	١٤١٠	١١	٧٦٢	٥/٩	٨٩	/٦٩	١٧٣	١/٣٥	٢٤٣٤	١٩/٠١
زبانهای خارجی	٨٧٦	٦/٨	٢٤٧	١/٩٣	١٠٣	٠/٨٠	٦٢	٠/٤٨	١٢٨٨	١٠/١
تربیت بدنی وعلوم ورزشی	١٧١	١/٣	١٥٣	١/٢	٢٦	٢/٠٨	٣٥	٠/٢٧	٣٨٥	٣/٠٢
ریاضی وکامپیوترخوانسار	١٣١	١	٤٧	٠/٣٦	–	–	–	–	١٧٨	١/٣٩
جمع	٨٠٤٥	٦٠/٩	٣٠٠٠	٢٣/٢٩	٩٢٤	٩/٠١	٧٧٩	٦/٨	١٢٧٤٨	١٠٠

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

حجم نمونه

حجم نمونه به آن جزء از جامعهٔ آماری گفته می‌شود که معرف و نمایای جامعه است و مبنای محاسبه قرار می‌گیرد. حجم نمونهٔ پژوهش حاضر بر اساس فرمول کوکران محاسبه شده است که بر اساس آن:

$$N = \frac{\frac{tpq}{d^2}}{1+\frac{1}{N}(\frac{tpq}{d^2}-1)} = \frac{\frac{(1.96)(0.6)(0.4)}{(0.05)}}{1+\frac{1}{12748}(\frac{(1.96)(0.6)(0.4)}{(0.05)}-1} = 385$$

سهمیه‌بندی حجم نمونهٔ عملیاتی

همان‌طورکه قبلاً گفته شد، شیوه‌ی نمونه‌گیری در این تحقیق سهمیه‌ای است، که بر اساس آن ساخت جامعه مورد مطالعهٔ مشخص است. در این پژوهش بعد از تعیین حجم نمونه مقتضی، آن را بر حسب جنس، مقطع تحصیلی و دانشکده تفکیک کرده، و سهم هر یک از دانشکده‌ها مشخص شده، و سپس به صورت اتفاقی در هر دانشکده، میزان پرسشنامه مقتضی بین دانشجویان توزیع گردید. فرمول محاسبهٔ جدول تعیین حجم نمونهٔ این گونه است:

$$\text{حجم نمونه (۳۸۵)} \times \frac{\text{تعداد هر طبقه (مثلاً جنس یا ...)}}{\text{تعداد جامعهٔ آماری کل}}$$

بر این اساس به تشریح میزان حجم نمونه به تفکیک مقطع، جنس و دانشکده می‌پردازیم:

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

جدول ۲ ـ حجم نمونه بر حسب دانشکده، مقطع تحصیلی و جنسیت

دانشکده	کارشناسی				کارشناسی ارشد				جمع	
	زن		مرد		زن		مرد			
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
فنی و مهندسی	۱۸	٤/۷	۲۱	۵/۵	۲	۰/۵	۳	۰/۸	٤٤	۱۱/۵
علوم	۵٦	۱٤/۵	۱٦	٤/۲	۹	۲/۳	٦	۱/۳	۸۸	٦۰/۱
ادبیات وعلوم انسانی	۵۲	۱۳/۵	۱۰	۲/٦	۷	۱/۸	٦	۱/۳	۷۵	۱۹/۲
علوم تربیتی و روانشناسی	۳۹	۱۰/۲	٦	۱/٦	٤	۱/۰٤	۲	۰/۵	۵۱	۱۳/۳
علوم اداری واقتصاد	٤۲	۱۰/۹	۲۳	٦	۳	۰/۸	۵	۱/۰٤	۷۳	۱۸/۷
زبان‌های خارجی	۲۵	٦/۵	۷	۱/۸	۳	۰/۸	۲	۰/۵	۳۷	۹/٦
تربیت بدنی وعلوم ورزشی	۵	۱/۳	۵	۱/۳	۱	۰/۳	۱	۰/۳	۱۲	۳/۲
ریاضی وکامپیوترخوانسار	٤	۱/۰٤	۱	۰/۳	–	–	–	–	۵	۱/۳٤
جمع	۲٤۲	٦۳/۱	۸۹	۲۳/۷	۲۸	۷/۸	۲۵	۵/٤	۳۸۵	۱۰۰

نتایج پژوهش

داده‌های تحقیق با استفاده از روش پیمایش و به کارگیری ابزار پرسشنامه جمع‌آوری شده و پس از آن به کمک روش ضریب همبستگی فرضیه‌ها مورد بررسی و آزمون قرار گرفت که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

جدول ۳: نتایج آزمون ضرایب همبستگی برای بررسی رابطهٔ بین متغیرهای مستقل و وابستهٔ تحقیق

متغیر مستقل / متغیر وابسته		حقوق و آزادی‌های مدنی	حکومت مردم سالار	جامعه مردم سالار	باورپذیری مردم سالاری
۱- جنسیت	ضریب اتا	۰/۲۸	۰/۲۷	۰/۲٤	۰/۲۳
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	ضریب تعیین	۰/۰۸	۰/۰۷	۰/۰٦	۰/۰۷
۲- پایگاه اجتماعی اقتصادی	ضریب پیرسون	۰/۳۸	۰/۳۵	۰/۳۳	۰/۳٤
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	ضریب تعیین	۰/۱۳	۰/۱۱	۰/۰۹	۰/۱۲
۳- دینداری	ضریب پیرسون	۰/۱٤	۰/۱۲	۰/۹	۰/۱۲
	سطح معنی داری	۰/۲۸۸	۰/۱۱۸	۰/۱۲۵	۰/۱۵٤
	ضریب تعیین	۰/۰۰۵	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۱
٤- تقدیرگرایی	ضریب پیرسون	-۰/٤۵	-۰/٤۷	-۰/٤۱	-۰/٤۸
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	ضریب تعیین	-۰/۱٦	-۰/۲۲	-۰/۲۰	-۰/۲۳
۵- اعتماد اجتماعی	ضریب پیرسون	۰/٤۰	۰/٤۱	۰/٤۳	۰/٤۲
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	ضریب تعیین	۰/۱٦	۰/۱٦	۰/۱۰	۰/۱۷
٦- سطح تحصیلات	ضریب اتا	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۰٦	۰/۱۱
	سطح معنی داری	۰/۳۹۸	۰/۰۲۱	۰/۰۳٤	۰/۰۵٦
	ضریب تعیین	۰/۰۱	۰/۰۲	۰/۰۰۵	۰/۰۰۱
۷- ساخت خانواده	ضریب پیرسون	۰/٤٤	۰/٤۱	۰/٤۰	۰/٤۵
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
		۰/۱۹	۰/۱٦	۰/۱٦	۰/۲۰
۸- وسایل ارتباط جمعی	ضریب پیرسون	۰/۳۱	۰/۱۹	۰/۲۳	۰/۲۷
	سطح معنی داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	ضریب تعیین	۰/۰۹	۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۰۷

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

فرضیهٔ اول: بین جنسیت ومیزان باورپذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

جنسیت یک متغیر اسمی می‌باشد لذا از ضریب اتا برای تأیید یا ردفرضیه مورد نظر استفاده شده است. همان طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود ضریب اتا که نشان دهندهٔ رابطهٔ بین باورپذیری مردم سالاری و جنسیت می‌باشد معادل ۰/۲۳ به دست آمده که نشان دهندهٔ وجود رابطه‌ای با شدت نسبتاً ضعیف است. از آن جایی که سطح معناداری کم‌تر از ۰/۰۵ و معادل صفر می‌باشد می‌توان این رابطه را معنی دار در نظر گرفت. همچنین ضریب تعیین محاسبه شده نشان می‌دهد که ۷ درصد از واریانس یا پراکندگی متغیر وابسته توسط متغیر جنسیت تبیین می‌گردد. از بین شاخص‌های سه گانه نیز بیش‌ترین همبستگی مشاهده با حقوق وآزادی‌های مدنی به میزان ۰/۲۸ وکم‌ترین آن باجامعهٔ مردم سالار به میزان ۰/۲٤ محاسبه شده است. علاوه بر این با استفاده از نمرات میانگین دو گروه زن ومرد که در جدول ٤ آمده است می‌توان گفت که مردان نسبت به زنان از میزان باورپذیری دموکراسی بیش‌تری برخوردارند واین اختلاف میانگین با توجه به سطح معناداری ۰/۰۵ معنادار می‌باشد.

جدول ٤: آزمون تفاوت میانگین باورپذیری مردم سالاری بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	میانگین(درصد)	انحراف معیار	مقدار T	سطح معنی داری
مرد	۱۱٤	۰(/۷٦)۱۰۷/٦۸	۲۸/۲۰۹	۲/۱۹۹	۰/۰۲۹
زن	۲۷۱	(۰/۷۲)۱۰۱/۷۵	۲۲/۹۷۲		

فرضیهٔ دوم: به نظر می‌رسد هر چه پایگاه اجتماعی اقتصادی افراد بالاتر باشد میزان باورپذیری مردم سالاری بیش‌تر است.

با توجه به نتایج جدول ۳ سطح معناداری مربوطبه متغیر پایگاه اجتماعی اقتصادی کم‌تر از ۰/۰۵ و معادل صفر است، بنابراین رابطهٔ بین باورپذیری مردم سالاری و پایگاه

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

اجتماعی اقتصادی مورد تأیید است. بدین معنا که که هر چه پایگاه اقتصادی اجتماعی افراد بالاتر باشد، میزان باور پذیری مردم سالاری بیش‌تر می‌شود . ضـریب همبـستگی پیرسـون معادل ۳٤/ نشان دهندهٔ رابطه‌ای با شدت متوسط می‌باشد . از بین شاخص‌هـای سـه گانـهٔ باورپذیری مردم سالاری نیز بیش‌ترین میزان همبستگی بین پایگـاه اقتـصادی اجتمـاعی بـا حقوق و آزادی‌های مدنی است که معادل ۰/۳۸ می‌باشد. پس از آن حکومت مـردم سـالار وجامعه مردم سالار به ترتیب با رابطه‌ای معادل ۰/۳۵ و ۰/۳۳ درصد از رابطه‌ای بـا شـدت تقریبا مساوی برخوردارند.همچنین بر مبنای ضریب تعیین محاسـبهٔ تعیـین شـده مـی‌تـوان گفت ۰/۱۲ از واریانس یـا پراکنـدگی متغیـر باورپـذیری مـردم سـالاری ناشـی از پایگـاه اقتصادی اجتماعی می‌باشد.

فرضیهٔ سوم: به نظر می‌رسد بین دینداری ومیزان باورپذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

ضریب پیرسون معادل ۰/۱۲ مبین وجود رابطه بین دو متغیر است. لیکن با توجه به این که سطح معناداری مربوط به متغیر دین‌داری بیش‌تر ۰/۰۵ می‌باشد این رابطه معنادار نیست. به طور خلاصه می‌توان گفت با توجه به این که ضریب تعیین محاسبه شـده بـسیارضعیف ونزدیک به صفر می‌باشد وبا توجه به سطح معناداری متغیـر دینـداری بـر باورهـای مـردم سالار افراد تأثیری ندارد.

فرضیهٔ چهارم: به نظر می‌رسد هرچه تقدیر گرایی بیش‌تر باشـد میـزان باورپـذیری مـردم سالاری کم‌تر می‌شود.

در جدول ۳ سطح معناداری مربوط به متغیر تقدیر گرایی کم‌تـر از ۰/۰۵ مـی‌باشـد کـه حاکی از معنادار بودن رابطهٔ باور پذیری مـردم سـالاری بـا تقـدیر گرایـی اسـت. ضـریب همبستگی پیرسون معادل ۰/٤۸- است. منفی بودن این ضـریب نـشان دهنـدهٔ وجـود یـک رابطهٔ معکوس بین دو متغیر می‌باشد، بدین معنا که هر چه تقدیرگرایی بیش‌تر باشد میـزان

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

باورپذیری مردم سالاری کم‌تر است ویا برعکس هر چه تقدیرگرایی کم‌تر باشد میزان باورپذیری مردم سالاری بیش‌تر است. مقایسهٔ رابطهٔ متغیر تقدیرگرایی با شاخص‌های سه گانهٔ متغیر وابسته نشان می‌دهد که بیش‌ترین میزان رابطهٔ با حکومت مردم سالار به میزان ۰/٤۷- و کم‌ترین میزان رابطه با جامعه مردم سالار به میزان ۰/٤۱- می‌باشد. علاوه بر این ضریب تعیین محاسبه شده نشان می‌دهد که تا ۲۳ درصد از واریانس یا پراکندگی مربوط به باور پذیری مردم سالاری ناشی از تقدیر گرایی می‌باشد.

فرضیهٔ پنجم: به نظر می‌رسد هرچه اعتماد اجتماعی افراد بیش‌تر باشد میزان باور پذیری مردم سالاری بیش‌تر است.

با توجه به جدول ۳ سطح معناداری مربوط به متغیر اعتماد اجتماعی کم‌تر از ۰/۰۵ و تقریبا معادل صفر است، بنابراین فرضیهٔ صفر مبنی بر عدم وجود رابطهٔ میان اعتماد اجتماعی و باور پذیری دموکراسی رد وفرضیهٔ تحقیق تأیید می‌شود، بدین معنا که هر چه افراد دارای اعتماد اجتماعی بیش‌تری باشند بر میزان باورهای مردم سالاری افزوده می‌شود. ضریب همبستگی پیرسون معادل ۰/٤۲ نشان دهندهٔ رابطه‌ای با شدت متوسط می‌باشد. ازبین شاخص‌های سه گانهٔ مردم سالاری، حقوق و آزادی‌های مدنی دارای کم‌ترین میزان همبستگی و حکومت مردم سالار و جامعه مردم سالار دارا ی بیش‌ترین میزان همبستگی با باور پذیری مردم سالاری می‌باشد.

فرضیهٔ ششم: به نظرمی رسد هر چه سطح تحصیلات بالاتر باشد میزان باور پذیری مردم سالاری بیش‌تر است.

ضریب اتا معادل ۰/۱۱ مبین وجود رابطهٔ بین دو متغیر است . لیکن باتوجه به این که سطح معناداری بیش‌تر از ۰/۰۵ می‌باشد این رابطه معنادار نیست. بااین حال اگر به ضرایب اتا وسطح معناداری مربوط به هر شاخص از متغیر وابسته به طور جداگانه دقت کنیم،

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

متوجه می‌شویم که علیرغم این که در کلیهٔ شاخص‌ها شاهد یک رابطهٔ با شدت بسیار ضعیف هستیم اما این رابطه در مورد دو شاخص حکومت مردم سالار و جامعه مردم سالار معنادار می‌باشد .البته با توجه به این که ضریب تعیین محاسبه شدهٔ بسیار ضعیف و ونزدیک به صفر می‌باشد می‌توان استدلال کرد که متغیر سطح تحصیلات تأثیری بر میزان باورپذیری مردم سالاری ندارد.

فرضیهٔ هفتم: به نظر می‌رسد بین ساخت خانواده و میزا ن باورپذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود سطح معناداری متغیر ساخت خانواده کم‌تر از ۰/۰ ۵ یعنی معادل صفر محاسبه شده است. می‌توان گفت که رابطهٔ بین باورپذیری مردم سالاری و ساخت خانواده معنادار می‌باشد. بدین معنا که هر چه ساخت خانواده بازتر ودارای آزادی و انعطاف بیش‌تری باشد بر میزان باورپذیری مردم سالاری افزوده می‌شود. ضریب همبستگی پیرسون برای این فرضیه معادل ۰/٤٥به دست آمده است که نشان دهندهٔ وجود رابطه با شدت متوسط می‌باشد. از بین شاخص‌های سه گانه متغیر وابسته بیش‌ترین رابطه باحقوق وآزادی‌های مدنی وکم‌ترین رابطه با جامعهٔ مردم سالار می‌باشد .همچنین ضریب تعیین محاسبه شده نشان می‌دهد که تا ۲۰ درصد از واریانس یا پراکندگی متغیر باور پذیری مردم سالاری ناشی از ساخت خانواده است.

فرضیهٔ هشتم: بین میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی و باورپذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود ضریب همبستگی معادل ۰/۲۷ نشان دهندهٔ وجود یک رابطهٔ مستقیم با شدت نسبتاً ضعیف بین متغیر مستقل و متغیر وابسته است . باتوجه به سطح معناداری کم‌تر از۰/۰ ۵ می‌توان با اطمینان ۰/۹۵ ادعا نمود که بین میزان استفاده از

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

وسایل ارتباط جمعی و باور پذیری مردم سالاری رابطه وجود دارد. ضریب تعیین محاسبه شده حاکی از آن است که تا ۷ درصد از واریانس یا پراکندگی متغیر وابسته ناشی از میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی می‌باشد.

تحلیل چند متغیره

آزمون فرضیه‌های تحقیق، چگونگی رابطه هر یک از متغیرهای مستقل با متغیر وابسته که در قالب فرضیه‌های این پژوهش مطرح شده بود، مشخص گردید. از این جهت در مجموع ۸ فرضیه مورد بررسی قرار گرفت با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده و فعالیت‌های آماری مربوط، اکثریت فرضیه‌های تحقیق مورد تأیید قرار گرفت. در این بخش با استفاده از تکنیک‌های چندمتغیره از قبیل تحلیل رگرسیون چندگانه وتحلیل مسیر چگونگی روابط درونی متغیرهای مرتبط با متغیر وابسته پژوهش، تعیین و سهم هر یک از آن‌ها در تبیین متغیر وابستهٔ پژوهش و چگونگی این سهم به لحاظ میزان همبستگی، نوع سهم از جهت مثبت یا منفی بودن، نوع ارتباط (مستقیم یا غیرمستقیم) مورد بررسی قرارمی گیرد. علاوه براین نهایتاً مدل تجربی پژوهش مورد بررسی و آزمون قرارمی گیرد.

تحلیل رگرسیون چندگانه

در این پژوهش به منظور روابط چند متغیری چندگانه و بخش اثرات جمعی وهمزمان متغیرهای مستقل برمتغیر وابستهٔ پژوهش، تعیین همبستگی چندگانه بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته تحقیق و نیز بیان توان تبیین مدل‌های پژوهش از تکنیک تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شده است. با توجه به تعداد زیاد متغیرهای مستقل، از روش گام به گام[1] یا مرحله به مرحله که روش مناسبی برای این امر می‌باشد استفاده شده است. در روش گام

1. stepwise

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

به گام اولین متغیر مستقل براساس بالاترین ضریب همبستگی صفر مرتبه با متغیر وابسته وارد تحلیل می‌شود، از آن پس سایر متغیرهای مستقل برحسب ضریب همبستگی در تحلیل وارد می‌شوند (سرمد و دیگران، ۱۳۸۲: ۹۳). در این روش احتمال دارد برخی از متغیرهایی که درمرحله اول دارای قدرت تبیین بالایی بودند درمراحل بعدی حذف شوند. در هر مرحله متغیر با متغیرهایی باقی می‌مانند که پس از تفکیک مشارکت متغرهای مقدم برآن‌ها دارای بیش‌ترین مجذور همبستگی R باشد. هر مرحله باآزمون F مورد می‌گیرد(ساعی، ۱۳۸۱: ۱۷۹).

جدول۵ ـ تحلیل رگرسیون چند متغیره

ضریب همبستگی چندگانه(R): ۰/۷۱٤	مقدار(F): ۳۲/۵۸٦
ضریب تعیین (R^2): ۰/۵۰٤	سطح معناداری(sig): ۰/۰۰۰
ضریب تعدیل شده (R^2): ۰/٤۹۵	

متغیر	ضریب استاندارد شده(beta)	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R^2)	ضریب تعدیل شده (R^2)	سطح معنا داری (sig)
ساخت خانواده	۰/۳۹	۰/۵۳۰	۰/۲۹۵	۰/۲۹۳	۰/۰۰۰
تقدیر گرایی	-۰/۳٤	۰/٦۲۸	۰/۳۸۷	۰/۳۸۲	۰/۰۰۱
اعتماد اجتماعی	۰/۲٦	۰/٦۷۲	۰/٤٦۸	۰/٤٦۰	۰/۰۰۰
وسایل ارتباط جمعی	۰/۱۸	۰/۷۱٤	۰/۵۰٤	۰/٤۹۵	۰/۰۰۵

نتایج فوق با توجه به مقدار سنجهٔ آزمون F و معناداری آن در سطح اطمینان ۹۹ درصد نشان می‌دهد معادلهٔ رگرسیون معتبر و نتایج آن قابل تحلیل می‌باشد. ضریب همبستگی چندگانهٔ پنج متغیر باقیمانده در تحلیل رگرسیون با متغیر وابسته ۰/۵۰٤ درصد می‌باشد وضریب تعیین خالص ۰/٤۹۵ درصد می‌باشد که به معنای تبیین ۰/٤۹ درصد واریانس متغیر وابسته از طریق این پنج درصد باقیمانده به وسیلهٔ متغیرهای دیگری تبیین می‌شوند.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

با توجه به ضرایب رگرسیون هر یک از متغیرهای معادلهٔ رگرسیون که از ضرایب استاندارد شده (بتا)[1] بوده و قابلیت مقایسه را دارند به ترتیب متغیرهای ساخت خانواده، تقدیرگرایی، اعتماد اجتماعی و وسایل ارتباط جمعی بیش‌ترین تأثیرگذاری را درتبیین واریانس متغیر وابسته دارند.

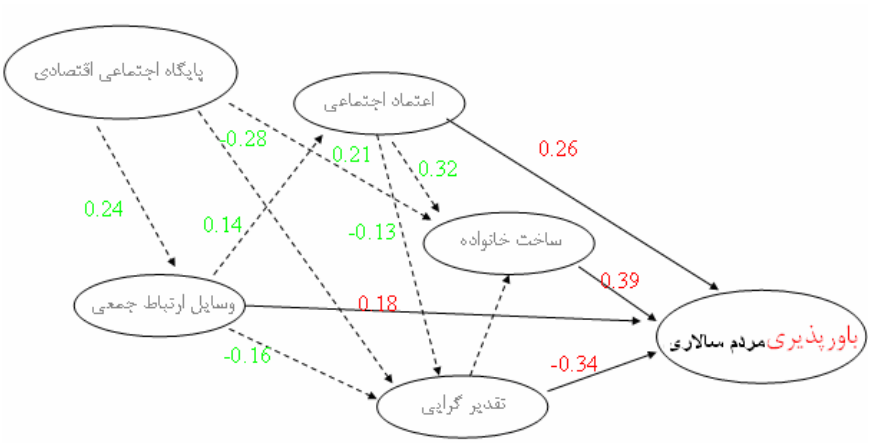
تحلیل مسیر

برای آزمون مدل تجربی یا مدل‌های طراحی شده در پژوهش از شیوهٔ تحلیل مسیر استفاده می‌شود که نتایج آن مناسب بودن مدلی را فراهم می‌سازد. در این شیوه با طراحی دیاگرام مسیر، روابط مستقیم وغیر مستقیم ونیز عدم رابطه (در صورت فرض صفر بودن همبستگی در متغیر) بین تعدادی از متغیرها نشان داده می‌شود. علاوه برآن در شیوهٔ تحلیل مسیر علاوه برروابط خطی به روابط غیرخطی بین متغیرها نیز توجه گردیده وزمینهٔ قضاوت درمورد روابط متغیرها فراتر از روابط خطی که مبتنی بر محاسبهٔ ضرایب همبستگی است فراهم می‌گردد.در این روش از وزن‌های بتا (ضرایب استاندارد شدهٔ رگرسیون) و ضریب R^2 به عنوان ضرایب مسیر استفاده می‌شود و میزان و علامت این ضریب دلالت برارزش و جهت گذاری آن‌ها برروی متغیر مربوطه دارد . از طرفی تحلیل مسیر، نوعی تحلیل رگرسیون کاربردی است که در سطحی فراتر از تحلیل رگرسیون عمل می‌کند. بدین صورت که در تحلیل مسیر علاوه بر روابط مستقیم وغیر مستقیم وخطی بین متغیرها، روابط غیرخطی مستقیم بین متغیرها نیز مشخص می‌شود.

.

1. Beta

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

نمودار تحلیل مسیر عوامل مؤثر بر باورپذیری مردم سالاری منبع: مؤلف

در نمودار تحلیل مسیر خطوطی که به صورت پررنگ نشان داده شده است، بیانگر ارتباط مستقیم متغیرهای مستقل با متغیر وابسته یعنی باورپذیری مردم سالاری و خطوط نقطه چین بیانگر ارتباط غیرمستقیم متغیرهای مستقل با متغیر وابسته می‌باشد. بنابراین متغیرهای ساخت خانواده، اعتماد اجتماعی، تقدیرگرایی و وسایل ارتباط جمعی به طور مستقیم بر متغیر باورپذیری مردم سالاری تأثیر می‌گذارند. همچنین متغیر پایگاه اجتماعی اقتصادی به طور غیرمستقیم از طریق تأثیر بر متغیرهای ساخت خانواده، تقدیر گرایی و وسایل ارتباط جمعی بر متغیر باورپذیری مردم سالاری تأثیر می‌گذارد.همچنین متغیر وسایل ارتباط جمعی علاوه بر تأثیر مستقیم به صورت غیر مستقیم از طریق تأثیر بر متغیرهای اعتماد اجتماعی و تقدیر گرایی بر متغیر باورپذیری مردم سالاری تأثیر می‌گذارد. متغیر اعتماد اجتماعی علاوه بر تأثیر مستقیم از طریق متغیرهای ساخت خانواده و تقدیر گرایی به صورت غیر مستقیم بر باورپذیری مردم سالاری تأثیر می‌گذارد. می‌توان گفت متغیر ساخت خانواده دارای بیش‌ترین ارتباط و متغیر پایگاه اجتماعی اقتصادی دارای کم‌ترین ارتباط با متغیر وابسته یعنی باورپذیری مردم سالاری می‌باشند.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

هدف از پژوهش حاضر بررسی عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر باورپذیری مردم سالاری بود. به طور کلی مجموعهٔ دیدگاه‌های مردم سالاری را می‌توان شامل دو شاخهٔ اصلی دانست:

۱- دیدگاه‌های مبتنی بر مردم سالاری به مثابهٔ روش، یعنی تلقی دموکراسی به عنوان یکی از روش‌های حکومت و یکی از انواع ساختارهای نظام سیاسی

۲- دیدگاه‌های مبتنی بر مردم سالاری به مثابه ی ارزش یعنی تلقی مردم سالاری به عنوان ایدئولوژی و فلسفه‌ای برای زندگی.

در این پژوهش نوع دوم مردم سالاری یعنی مردم سالاری به مثابهٔ ارزش و فلسفه‌ای برای زندگی مد نظر بوده است. بنا براین رویکرد می‌توان گفت جامعه دموکراتیک زاده انسان‌های دموکرات منش است.

بیش‌تر پژوهش‌هایی که در جامعهٔ ما در رابطه با مردم سالاری صورت گرفته یا به صورت تئوریک بوده، که رابطهٔ مردم سالاری و دین اسلام رامورد بررسی قرار داده ویا به طور کلی ساختار نظام سیاسی رامورد بررسی قرار داده اندودر این میان تحقیقاتی که مربوط به جنبهٔ فرهنگی مردم سالاری (فرهنگ مردم سالاری) باشد، کم‌تر مورد توجه قرار گرفته ودر حاشیه بوده است. لذا محقق در این پژوهش بر آن بود تا بر اهمیت این مسئلهٔ اجتماعی که تا کنون کم‌تر مورد بررسی قرار گرفته است، تأکید کند . سعی اولیهٔ محقق بر این بوده است تاابتدا با بررسی تعاریف، مفاهیم و معانی مردم سالاری، همچنین بررسی سیر تاریخی و استفاده از نظریا ت مختلفی که در مورد این مسئله وجود دارد با زوایای مختلف این پدیدهٔ اجتماعی آشنا شود، سپس با ارائهٔ مدلی تلفیقی برای بررسی دقیق‌تر و جامعیت بخشیدن به عوامل مؤثر بر پدیدهٔ مورد بررسی به جمع‌آوری اطلاعات و آزمون فرضیات تحقیق پرداخته شد، که نتایج حاصل از آن در بحث تبیین فرضیات توضیح داده شد. لازم به ذکر است با توجه به این که جامعهٔ آماری در ارتباط با قشر دانشجو می‌باشد در تعمیم نتایج به جمعیت عمومی باید احتیاط کرد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

راهکارها و پیشنهادات

به منظور کاربرد نتایج پژوهش برخی از راهکارها و پیشنهادات در دو بخش اجرایی و پژوهشی به شرح زیر ارائه خواهد شد.

پیشنهادات و راهکارهای اجرایی

- تجربهٔ سیاسی حکومت‌های معاصر نشان می‌دهدکه یکی از گزینه‌های مطمئن برای دستیابی به توسعهٔ همه جانبه و تکریم حقوق اساسی شهروندان استقرار مردم سالاری در جامعه است. به طور خلاصه می‌توان گفت که مردم سالاری به معنی تجلی اراده و خواست مردم در گزینش حاکمان، تحدید قدرت و حفظ حقوق و آزادی‌های اولیه شهروندان با نظام فرهنگی و اعتقادی جامعه ما ناسازگار نیست. از این رو توصیه می‌شود تمام مسئولین حکومتی در راستای استقرار و تقویت فرهنگ مردم سالاری همراهی نمایند. همهٔ نهادهای دولتی و غیر دولتی باید در راستای آموزش مردم سالاری به مردم و آگاه کردن آن‌ها نسبت به حقوق و وظایف خود، گام بردارند.
- مسئولین حکومتی در بخش‌های مختلف جامعه در قبال مسئولیت‌های خود پاسخ‌گو باشند و همه در جهت برقراری و تقویت جامعهٔ مدنی از طریق: ۱- تقویت و حمایت از نقش رسانه‌های همگانی در جامعه و مدارا با آن‌ها از طرف حکومت ۲- جلب مشارکت سیاسی شهروندان در قالب تشکیل انجمن‌ها و گروه‌های مدنی، ایجاد سازمان‌های غیر دولتی و حضور فعال در عرصه‌های سیاسی به ویژه انتخابات تلاش نمایند.
- یکی از شروط برقراری و دوام نظام‌های مردم سالار وجود شهروندان آگاه و برخوردار از سطح بالای بینش سیاسی و اجتماعی است، بدین منظور توصیه می‌شود:

الف) گسترش آموزش در همهٔ سطوح به ویژه در رشته‌های علوم انسانی مورد تأکید قرار گیرد.

ب) به نقش رسانه‌های ارتباط جمعی به عنوان مهم‌ترین و کارآمدترین ابزارهای آگاهی بخش در جامعه به طور ویژه توجه گردد و به خصوص شکل‌گیری رسانه‌های

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

خصوصی و غیر دولتی تسهیل گردد.

- توصیه می‌شود با توجه به زمینه‌های فرهنگی و اعتقادی جامعه ما ودر نظر گرفتن علائق و گرایشات مردم سالارانه مردم، همهٔ اندیشمندان و صاحبنظران با سعه صدر و هم اندیشی در راستای ارائهٔ یک طرح تئوریک ودرعین حال قابل اجراکه درآن هم تمایلات دینی و هم تمایلات سیاسی مورد توجه و احترام قرار گیرند، تلاش کنند. بدون شک رسیدن به چنین آرمانی هم جایگاه دین در جامعه را اعتلا خواهد بخشید و هم به رشد و توسعهٔ کشور که حفظ حقوق مردم رکن اصلی آن است کمک خواهد کرد.
- با توجه به این که بخش ا عظم شخصیت فرد در خانواده و در دوران کودکی شکل می‌گیرد، می‌توان گفت خانواده از طریق فرایندی که غالبا پرورش اجتماعی خوانده می‌شود سهم به سزایی در پدید آوردن فضیلت مدنی و گرایشات دموکراتیک دارد. خانواده باید بستری برای فرزندان فراهم کند که هم الگوهای مسئولیت پذیری وهم آموزه‌های مناسب عدالت، رعایت حقوق دیگران، رعایت خیر عمومی و...با شخصیت اجتماعی آن‌ها آمیخته شود. همچنین خانواده باید با برانگیختن احساس تعلق در فرزندان زمینهٔ مناسب برای همبستگی و احساس تعلقات گروهی را فراهم کند.
- بدون تردید آموزش رسمی در استقرار مردم سالاری هر جامعه‌ای نقش به سزایی دارد و راه مناسبی برای انتقال اصول اساسی مردم سالاری می‌باشد. بنابراین آموزش و پرورش از دوران ابتدایی تا دوران دانشگاه باید راه استقرار فرهنگ دموکراتیک رافراهم سازد و تکمیل کنندهٔ هم باشند و برنامه ریزان آموزشی باید به این امر مهم توجه نمایند. به عنوان مثال تحصیل در مدرسه موجب می‌گرددکه کودکان از نظارت مستقیم والدین خارج و به اجتماع وسیع‌تری وارد شوند که دوستی، مفهوم‌های مشترکی از عدالت، مردم سالاری و... به آن وحدت بخشند . محیط‌هایی نظیر مدرسه و دانشگاه می‌توانند محل تبادل نظری باشند که در آن توانایی‌هایی رشد یابند که برای تبادل افراد به شهروندان مردم سالار شایسته اهمیت قاطع و حیاتی دارند. همچنین فضاهایی می‌تواند فراهم شود

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

که دربرگیرندهٔ مباحثه وسخنوری‌هایی باشد، که برای گفت وشنودهای دموکراتیک ضروری و مؤثرند .

- با توجه به این که میزان باورهای مردم سالار نسبت به جنسیت متفاوت است، به منظور عدالت و تساوی بین دو جنس توجه دست اندرکاران مسائل اجتماعی سیاسی و فرهنگی جهت بالابردن سطح آگاهی اجتماعی و آشنایی نسبت به حقوق و وظایف شهروندان، مشارکت در عرصه‌های گونان اجتماعی و آموزه‌های اجتماعی مناسب برای هردو جنس برای رفع موانعی که باعث ایجاد این فاصله شده است، ضروری است.
- به لحاظ ارتباط میزان آگاهی افراد از شاخص‌های مردم سالاری وباورهای مردم سالار، مشارکت آن‌ها در مسائل سیاسی اجتماعی اقتصادی وحضور افراد در عرصه‌های عمومی، لزوم توجه سازمانها و نهادهای اجتماعی، به جلب مشارکت فعال، پویا و مداوم افراد در در عرصه‌های عمومی از طریق فراهم نمودن شرایط وزمینه‌های لازم مورد تأکید قرار می‌گیرد. از این رو مداخله دادن شهروندان در تصمیم‌گیری، ارزیابی و نظارت بر تصمیمات از طریق دریافت پیشنهادات، نظرات، انتقادات و مشارکت دادن شهروندان در ادارهٔ امور اجتماعی توسط سازمان‌هایی نظیر صداو سیما، مدارس، دانشگاهها، مؤسسات محلی وغیر دولتی و جلب همکاری در اموری همانند سخنرانی ها، مجامع، انتخابات و... پیشنهاد می‌شود.
- وسایل ارتباط جمعی درایجاد فرهنگ مردم سالار نقشی اساسی ایفا می‌کنند. اکثرگرایشات و نگرش‌های شهروندان در رابطه با مردم سالاری، در اطلاعات و تبیین‌هایی ریشه داردکه از رسانه‌های همگانی، به ویژه رادیو و تلویزیون دریافت می‌کنند. به این ترتیب سازماندهی و نظارت رسانه‌ها برای دموکراسی از مهم‌ترین موضوعات است. اکثر نظریه پردازان دموکراسی معتقدند که دموکراسی زمانی می‌تواند کامیاب شود که رسانه‌های همگانی واقعیت رویدادهای اصلی سیاسی اجتماعی... را آن گونه که هست، به شیوه‌ای منعکس کنند که هم برای مردم عادی قابل فهم باشد و هم

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

عرصهٔ آزادی باشد برای برخورد آراء و نظریات و نقد سیاسی. سعی برنامه ریزان فرهنگی سیاسی و اجتماعی باید این باشد که مطالب روزنامه ها، برنامه‌های تلویزیونی و...در جهت آگاهی بخشی و انسجام اقشار مختلف جامعه و نهادینه شدن فرهنگ سیاسی مردم سالار باشد.

پیشنهادات و راهکارهای پژوهشی

- شناخت هرچه دقیق‌تر مفهوم مردم سالاری، به عنوان موضوعی در حوزهٔ جامعه‌شناسی سیاسی می‌تواند به حل مشکلات ناشی از این مسئلهٔ اجتماعی ـ سیاسی ـ فرهنگی کمک شایانی کند.
- تهیهٔ ابزارهای سنجش مناسب جهت مطالعهٔ نگرش‌ها وباورهای اجتماعی فرهنگی مربوط به مردم سالاری:

مردم سالاری مسئله‌ای چندبعدی ودارای بار مفهومی گسترده‌ای است، که جهت سنجش گرایشات و باورهای مربوط به این مفهوم باید ابزارهای مناسب طراحی گردد. لذا پیشنهاد می‌گردد متخصصین در این زمینه طیف‌هایی را برای سنجش این مفهوم تهیه نمایند، تا تحقیقات صورت گرفته و نتایج حاصل از آن از اعتبار لازم برخوردار شد. در غیر این صورت عدم اعتبار ابزار سنجش می‌تواند نتایج را مختل سازد.

- به منظور به دست آوردن نتایج معتبری که قابلیت تعمیم بیش‌تری داشته باشد، لازم است که تحقیقی در ابعاد وسیع‌تر در سطح کل جامعه صورت گیرد، تا نتایج تحقیق مربوط به قشر خاصی از جامعه نباشد و سیاست‌های اجتماعی فرهنگی سیاسی بتواند بقیهٔ اقشار جامعه را مورد ملاحظه قرار دهد.
- برای اطمینان از پایایی ابزارها پیشنهاد می‌شود علاوه بر آلفای کرنباخ از باز آزمایی (test – retest reliability) استفاده شود.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

منابع و مآخذ References

- ازغندی، علیرضا(۱۳۸٤). **درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی ایران**، تهران: قومس
- امیر احمدی، هوشنگ(۱۳۸۰). **جامعه سیاسی، جامعه مدنی و توسعه ملی**، تهران: نقش ونگار
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۸۲) . **اختلاف غرب وجهان اسلام** در چیست. ترجمه مهرداد میردامادی، مجله جامعه نو، سال دوم، شماره ۱٦
- ایچ لنساف، مایکل (۱۳۸۵). **فیلسوفان سیاسی قرن بیستم**، ترجمه خشایار دیهیمی، تهران: نشر ماهی
- برناردی، برونو(۱۳۸۲). **مردم سالاری در تاریخ اندیشه غرب با متن‌هایی از آرنت، ارسطو**....، نرجمه عباتس باقری، تهران: نشر نی
- برومند، محمد تقی (۱۳۸۳). **جامعه مدنی از دیدکاه مارکس: دولت حقوقی، جامعه مدنی ودموکراسی**...تهران: پازی تیگر
- بشیریه، حسین(۱۳۸۰). **درس‌های دموکراسی برای همه**، نشر نگاه معاصر
- بشیریه، حسین(۱۳۸٤). **گذار به دموکراسی**، تهران: نگاه معاصر
- بشیریه، حسین(۱۳۸۲). **مبانی علم سیاست نظری وتأسیسی**، تهران: نشر نگاه معاصر
- بشیریه، حسین(۱۳۸۳). **نقش نخبگان در گذار به دموکراسی**، مجله آیین، سال اول، شماره اول تیرماه
- پاتنام، رابرت و...(۱۳۸٤). **سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی وتوسعه**، به کوشش کیان تاجبخش، ترجمه حسن پویان وافشین خاکباز، تهران: نشر شیرازه
- جلائی پور، حمیدرضا(۱۳۸۳). **دموکراسی کی می‌آید؟** مجله آئین، سال اول، شماره اول تیرماه
- حجاریان، سعید (۱۳۸۳). **دموکراسی از کجا می‌آید؟** مجله آئین، سال اول، شماره اول تیرماه
- رفیع پور، فرامرز(۱۳۸۱). **کندو کاوها و پنداشته ها**، تهران: شرکت سهامی
زکریا، فرید (۱۳۸٤). **آینده ی آزادی**: اولویت لیبرالیسم بر دمکراسی، ترجمه حسین نوروزی، تهران: طرح نو

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

منابع و مآخذ References

- ساجو، امین(۱۳۸٤). **جامعه مدنی در جهان اسلام**، ترجمه فریدون بدره‌ای، تهران: نشر فرزان روز
- ساعی، علی(۱۳۸۱). **تحلیل آماری در علوم اجتماعی**، تهران: کیان مهر
- شارع پور، محمود(۱۳۸۲). **بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن**، کتاب ماه علوم اجتماعی، ش۳٦
- قاسمی، وحید(۱۳۸٤). **ضریب آلفای کرونباخ و ویژگی‌های آن با تأکید برکاربرددر پژوهش‌های اجتماعی**، مجله پژوهشی علوم انسانی، جلد نوزدهم، شماره ۲
- قاسمی، وحید(۱۳۸۰). **گونه‌شناسی وتبیین فرهنگ سیاسی دانشجویان**، دانشگاه اصفهان
- کازنو، ژان(۱۳۸۱). **جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی**، ترجمه باقر ساروخانی و منوچهر محسنی، تهران: انتشارات اطلاعات
- کاظمی، علی اصغر(۱۳۸۰). **جهانی شدن فرهنگ وسیاست**، تهران نشر قومس
- کتابی، محمود . گنجی، محمد . احمدی، یعقوب و معصومی، رضا(۱۳۸۳). **دین، سرمایه اجتماعی وتوسعه**، مجله علوم انسانی دانشگاه اصفهان، جلد هفدهم، شماره ۲
- گیدنز، آنتونی(۱۳۷۸). **تجددو تشخص**، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی
- لیپست، سیمور ماتین(۱۳۸۳). **دایرهٔ المعارف دموکراسی**، ترجمه کامران فانی و فریبرز مجیدی، تهران: وزارت امر خارجه
- مانهایم، کارل(۱۳۸۵). **دموکراتیک شدن فرهنگ**، ترجمه پرویز اجلالی، تهران: نشر نی
- محسنی، منوچهر(۱۳۷۵). **بررسی آگاهی‌ها، نگرش ها، و رفتارهای اجتما عی و فر هنگی در تهران**: مرکز پژوهش‌های بنیادین: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- مکفرسون، کرافورد برو(۱۳۷٦). **زندگی و زمانه دموکراسی لیبرال**، ترجمه مسعود پدرام، تهران: نشر نی
- میخائیل، باختین و یورگن، هابرماس(۱۳۸٤). **دموکراسی گفتگویی**، امکانات دموکراتیک تهران: ترجمه منصور انصاری؟، نشر مرکز

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

منابع و مآخذ

References

- هابرماس، یورگن (۱۳۸۰). ***جهانی شدن وآینده دموکراسی***، ترجمه کمال پولادی
- هانتینگتون، سامؤئل(۱۳۷۳). ***موج سوم دموکراسیدر پایان سده بیستم***، ترجمه احمد شهسا، تهران: انتشارات شهسا
- Movahed, Majeed (2002). **Islamic Resurgence and urban middle classes in Iran**: A sociological study. PhD thesis, Pan jab University, chandingrah, India.
- Altman. D and Perez linan (2002). **Assessing the Quality of democracy**: freedom, competitiveness and participation in eighteen Latin American countries.Vol 19, no2, and pp85-100.
- Feng, Yi (1999). **Democracy, Political stability and economic growth**. Cambridge University Press. Vol 27.no 391-394.
- Kurth ,Thomas(2005**). Ignoring History**: US Democratization in the Muslim world , foreign policy Research institute. Pp.305-322.
- Norris, Pipa (2002**). Democratic Phoenix Political Activism Worldwide**, New York: Cambridge University Press.
-Terik, Lavrence (2006). **Cultural challenges to democratization in Russia**, 8, foreign policy institu
- Tessler, Mark (2003**). Do Islamic orientations influence attitudes toward Democracy in the Arab world**, at: ww.worldvaluessurvey.org/upload/5tessislamdem-2.pdf

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]